

4. Шип°С.°В. Музична форма від звуку до стилю : навч. посібник. Київ : Заповіт, 1998. С. 5-7.
5. Якуб'як°Я.°В. Аналіз музичних творів : навч. посібник. Тернопіль : СМП Астон,1999. 208°с.

Леонович Марина,

старша викладачка Полтавської міської школи мистецтв «Мала академія мистецтв» імені Раїси Кириченко,

Клочко Ольга,

старша викладачка Полтавської міської школи мистецтв «Мала академія мистецтв» імені Раїси Кириченко,

Хоменко Катерина,

викладачка Полтавської міської школи мистецтв «Мала академія мистецтв» імені Раїси Кириченко (м.°Полтава)

МИСТЕЦТВО КАЛІГРАФІЇ: ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ

***Анотація.** У статті висвітлено особливе ставлення до письмового тексту як до мистецтва. Наголошується, що культ каліграфії виникає у китайській та японській культурі. Окреслюється європейська, зокрема українська каліграфія і витоки типографії. Презентовано історичні зразки української каліграфії, зокрема устав, напівустав, в'язь, скоропис.*

***Ключові слова:** каліграфія, каліграфія Сходу, європейська, українська каліграфія, форми української каліграфії: устав, напівустав, в'язь, скоропис.*

Каліграфія – мистецтво давнє та напрочуд актуальне саме нині. Гаджети заповнили не лише простір дозвілля й роботи, а й навчання. До прикладу, три роки тому у Фінляндії в початковій школі відмовилися від уроків письма від руки на користь уроків письма за допомогою клавіатури на пристроях. А проте, письмо від руки розвиває дрібну моторику, сприяє кращому запам'ятовуванню написаного, позитивно впливає на емоційний

стан та загалом на розвиток мозку. Практикування письма від руки в наш час дедалі більше набуває популярності саме у вигляді каліграфії, яку часто розглядають як мистецтво.

У сучасному інформаційному суспільстві, повсюдному розповсюдженні цифрових технологій каліграфію пов'язують з візуальним мистецтвом, розуміють її як майстерне письмо, що виконується широким пером, пензлем чи іншими інструментами. Французький типограф Клод Медіав'є називає каліграфію «...мистецтвом надання форми знакам у експресивний, гармонійний і майстерний спосіб» [6].

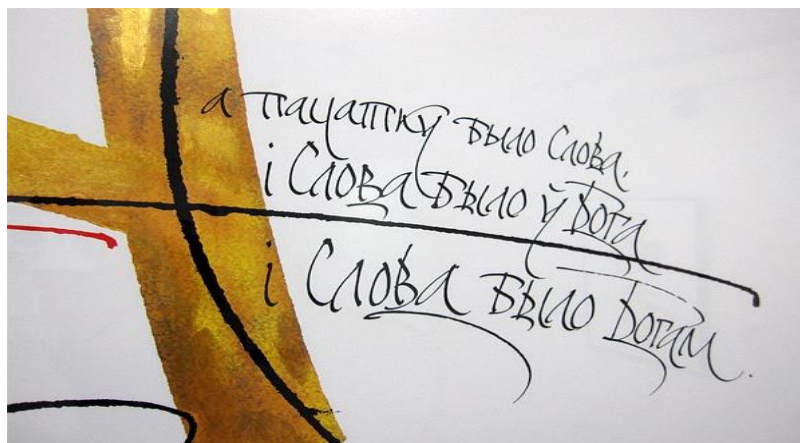

Деніс Браун (Denis Brown, Ірландія). Каліграфічна композиція

Словник української мови трактує каліграфію (від грецького *καλλιγραφία*) як уміння, майстерність писати чітким, рівним, гарним почерком; краснопис, чистописання [4,с.°78].

Канадський типограф і поет Роберт Брінгхерст пише так: «Каліграфія – це танець на крихітній сцені, виконуваний живою, надзвичайно виразною рукою – і його коріння сягає живого ґрунту, тоді як гілки щороку плодоносять новими інструментами» [5]. Такі висловлювання ще раз підтверджують ставлення до каліграфії як до мистецтва.

Каліграфія як мистецтво має свої історичні корені.

Спочатку було Слово, і Слово було у Бога, і Слово було Богом...

Каліграфія Генадія Мацура (2011)

Каліграфія вперше оформилася в Китаї. Донині точно невідомо коли саме виникли китайські ієрогліфи. Джерела говорять про часи династії Ін (1401–1122 рр. до н.е.), але є переказ про те, що китайські ієрогліфи винайшов історіограф небесного імператора Хуанді на ім'я Цан Цзе чотири тисячі років тому. Відомий учений і каліграф епохи династії Тан (618–907 рр. н.е.) Юй Шинань сказав, що Цан Цзестворив шість видів ієрогліфічних рисок, узявши за зразок контури гір і потоків, річок і морів, сліди дракона та змії, птахів і звірів.

Найдавніші китайські ієрогліфи писали на черепахових панцирах і кістках бика. Їх називають «цзягувень», що дослівно перекладається як «текст на панцирі та кістках». Згодом, після появи технологій плавлення бронзи, китайські ієрогліфи почали писати на бронзових посудинах. Вони називалися «цзіньвень», що означає «текст на бронзі».

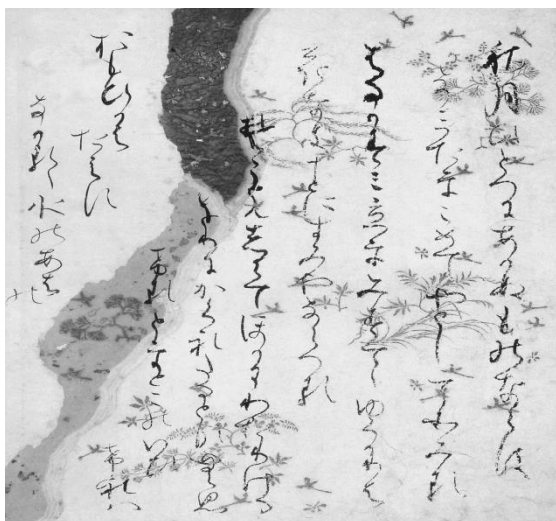
Розвиток ієрогліфічного письма у Китаї обумовлює появу різних стилів каліграфії. Згодом каліграфія перетворюється на вид мистецтва зі своїми суворими правилами. До прикладу, кожен китайський ієрогліф повинен обов'язково вписуватися у квадрат заданого розміру, риси ієрогліфа мають

суворо писатися зверху вниз і зліва направо, спочатку пишуться горизонтальні риси, а потім – вертикальні і т.д.

У цій країні і до сьогодні вважається, що каліграфія відображає особистісні якості та характер людини. У стародавні часи люди, які хотіли найнятися на роботу, давали не резюме, як нині, а зразок свого письма (каліграфію), за якою роботодавець і вирішував про їх найм на роботу. У сучасній китайській школі урокам каліграфії відводять вагоме місце. Вважають, що навчання каліграфії сприяє патріотичному вихованню.

У VII столітті з Китаю каліграфія поширилася в Японію. Мистецтво японської каліграфії потребує максимальної зосередженості та спонтанності і виконувалася шляхом намочуванні бамбукової кисті в чорнило та написання ієрогліфів на рисовому папері. Вона зазнала великого впливу естетики та практики дзен-буддизму, ав самому дзен є духовним заповітом майстра, засобом медитації.

На базі китайських стилів японські каліграфи створили кілька нових, для яких характерна простота та емоційність. Японські ідеограми позначають поняття, наділені глибоким філософським змістом та формують структурно-образне сприйняття людей.

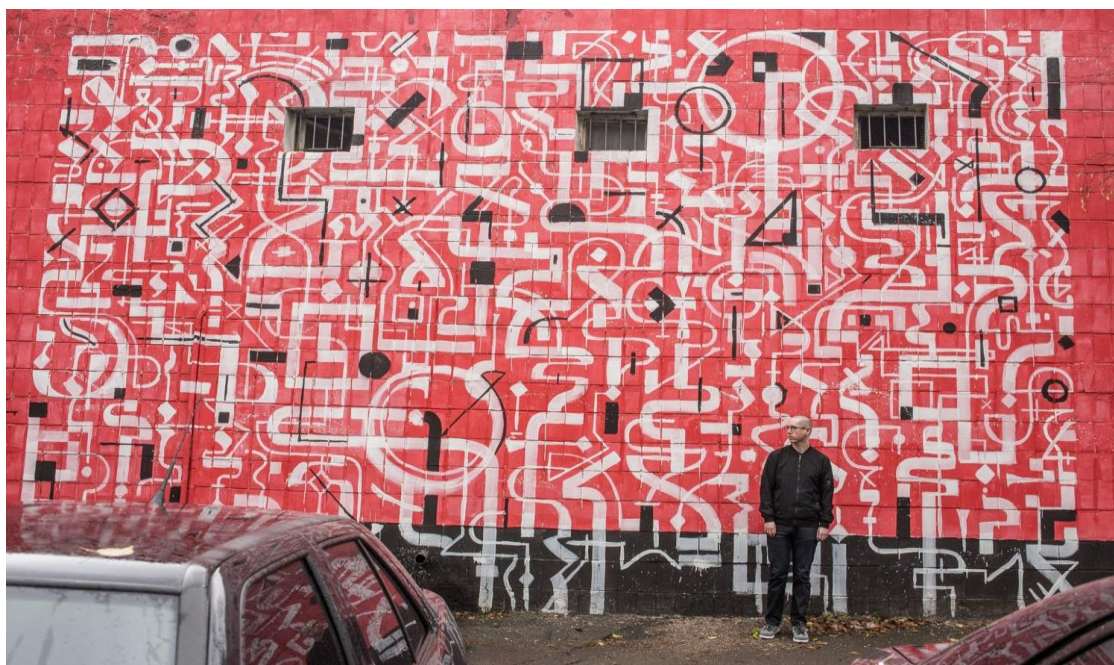
Пані Ісе (Японія). Поезія XII ст. Вірш записано за допомогою китайських ієрогліфів (Канжі) та фонетичного японського письма [7, 8]

В епоху Едо (1600–1868) з'являються декоративні стилі кабукі-модзі та дзе-рурі-модзі, що використовувалися для створення афіш і програм театрів

Кабукі та Дзьорурі.

Сучасна японська каліграфія зберігає багатовікові традиції, створює та розвиває на їхній основі нові напрями. 1948 року була створена Асоціація майстрів сучасної каліграфії, яка досі є одним з провідних об'єднань у галузі каліграфії. На щорічних виставках, що влаштовуються даною організацією, демонструються копії старовинних зразків, роботи сучасних майстрів, а також проводиться показ творів каліграфів вищого класу. Укрупнені та узагальнені образи, написані в динамічній манері, а також принцип артистичної «гри пензлем та тушшю» стали характерною особливістю японської каліграфії ХХ століття.

На початку 1950-х років з'явився абстрактний напрямок каліграфії. Ієрогліфи написані в цьому стилі практично втратили конкретне смислове значення і дали імпульс експресивній імпровізації. Абстрактна каліграфія більш відкрито та безпосередньо доносить до глядача думку автора, його почуття, настрої, зберігаючи при цьому традиційну культуру володіння пензлем та тушшю.

Тарас Макар (Україна). Каліграфіті. Каліграфія Сходу.

Система загального естетичного виховання у сучасній Японії

передбачає цикл естетичних навчальних предметів початкової школи: музику, образотворче та декоративно-ужиткове мистецтво і каліграфію, щоб розвивати у японських дітей здатність відчувати красу навколишнього світу. Каліграфія викладається в усіх школах Японії і є частиною *кокуго* (національної мови), тобто входить до курсу навчання мови, а не є частиною мистецького навчального плану. Для кожного класу існують окремі підручники з каліграфії. У першому та другому класах діти пишуть ієрогліфи олівцями, вчаться правильно сидіти і завчають правильну послідовність штрихів. Пензлями вони починають писати тільки у третьому класі.

Каліграфія як мистецтво представлена і у Європейському просторі. Античні написи найбільше відомі нам за колоною Траяна. Європейське середньовічне письмо лягло в основу сучасної типографії. Каролінзький мінускул – стиль, що виник між VIII та IX століттями завдяки освітнім реформам Карла I Великого. Він став взірцем для маленьких латинських літер, розвинутих у епоху Ренесансу.

Каролінзький мінускул. Фрагмент рукопису кінця XI ст

Українське письмо має самобутній розвиток. Безумовно, для кращого розуміння форм і знаків, які нас оточують, почати необхідно з історії.

Можемо говорити про історичні зразки форм написання, серед яких назвемо устав, напівустав, скоропис, в'язь. Схарактеризуємо їх.

Устав – повільне, урочисте письмо, букви строго вертикальні. Кожна буква писалася окремо, у кілька прийомів (дуктів). Писали устав «тростію» – пером, виготовленим з очерету [3].

Петро Чобітько. Устав.

Напівустав – порівняно з уставом, цей почерк позбавлено строгості й геометричності. З'являється невеликий нахил літер праворуч, вертикальні лінії стають злегка вигнутими, одна й та сама буква пишеться в кількох варіантах. Для написання букви переписувач робить менше рухів, ніж при написанні її уставним почерком [3].

31

КТЕКЪ : ІТИ. КТО СЛОВА. НАЛРГІИ.
 СЪ БІСТЬ ОУІНКА СЪ ДИТЕЛСТВОА
 ШІИ. ІАЖЕ ІНА ПИСА СІА. ІВЪ ТМЪ
 ІАКО ІСТИННИ СЪ ДИТЕЛСТВОГО.
 СЪ ТЖЕ ІНА МНОГА ІАЖЕ СЪ ТВОРН
 ІС. ІАЖЕ ІЩЕ ПО ЕДИНОМУ ПИСАНА
 БЫВАЮТЪ. НИ СМОМЪ МНІА ВЪ
 СЕМЪ МІРЪ ВЪ МЪ СТИТИ
 ПИСА МІА ХЪ КНИГЪ.
 АМИНЪ : :~

КОНЕ.
 АІ. ПЪ СІ КРНО.
 І СЖОТА ПЪ ДА СІА
 НАА. І ІОАНЖ
 ВТО СЛОВА ОУ
 КОНЕЦЪ ЕЖЕ ІОАННА ЕЛГО ВЪ
 СТВОВАНІЕ. ІЗДА СІА ПО
 АБТЪ ХЪ ТРИНА СІАТИ
 НА БОЮ ХЪ ВЪ
 ЗНЕСЕНІА. СІА
 ТИХЪ ВЪ.
 ВЪ ПЪ

Євангеліє з Бережнці. XVI ст.

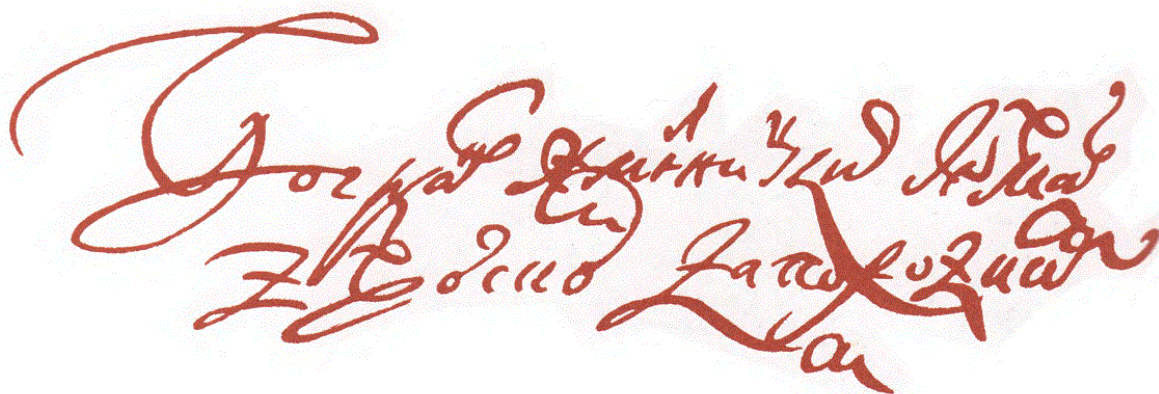
25.

Петро Чобітько. Напівуствав. Зразок пропису

Скоропис – візитівка доби українського Бароко. Це система письма гострим пером, з темпераментними закрутами й розчерками. Скоропис за складністю написання окремих літер, витіюватістю буквенного орнаменту на

аркуші паперу, цілісністю шрифту з навколишнім середовищем матеріальної культури мало чим поступається таким загальновідомим явищам світової культури, як китайське та японське письмо. Європейська каліграфія цього часу ритмічно більш розмірена [3].

Факсиміле Богдана Хмельницького. Перемальовка

• Пропишіть прості елементи

• Пропишіть хвилеподібні елементи та "вісімки"

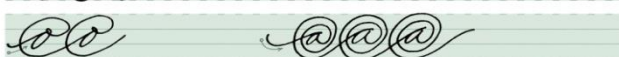
• Пропишіть більш складні елементи, поєднайте їх

• Слідкуйте за паралельністю паралельних ліній та однаковими проміжками між елементами орнаменту

• Поєднайте в орнамент літери та довільні елементи (коло, спіралі, крапки)

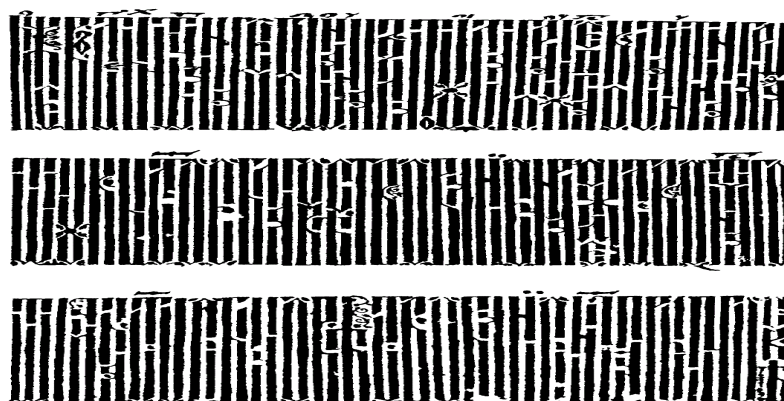
Наталія Ком'яхова. Скоропис. Пропис

Наприкінці XIV століття при написанні заголовків стали застосовувати письмо, яке називали в'язю. Це декоративне письмо, що перетворює рядок заголовка в орнамент [3].

Звертаємо особливу увагу на прийоми побудови, чи, краще сказати, малювання в'язі, адже всі вони широко використовуються й сьогодні, при створенні сучасних логотипів.

Наталія Ком'яхова. В'язь. Пропис

Пізні зразки української в'язі. XVIII ст.

Рукописна книга існувала майже до середини XIX століття [2], розвиваючись паралельно із друкованими виданнями. Українська типографія мала яскравий європейський характер. Книжки кирилицею видавались у Польщі, Чорногорії, Румунії та Венеції. Однак на той час, коли вже виходили друком книжки з українськими літерами на основі скоропису (письма доби Бароко), припадає шрифтова реформа Петра I, яка радикально змінила розвиток і характер наших літер.

Втім, на сьогодні українські каліграфи й дизайнери шрифту активно досліджують наявні джерела, використовуючи їх у своїй роботі. З'являються

сучасні кириличні літери з виразним українським характером.

Шрифт для Національного художнього музею України. Дизайнер Дмитро Растворцев

Список використаних джерел

1. Дудник°І. Венеціанські джерела київських стародруків. URL: <https://cyreading.blogspot.com/2012/11/blog-post.html>
2. Запаско°Я.°П. Пам'ятки книжкового мистецтва. Українська рукописна книга. Львів: Світ, 1995. 478 с.
3. Мітченко°В. Естетика українського рукописного шрифту. К. : Грамота. 2007.
4. Словник української мови: в 11 томах. Том 4. 1973. С. 78 .URL: <http://sum.in.ua/s/kalighrafija>
5. Bringhurst, Robert. The elements of typographic style. 3rd ed., expanded and rev. Vancouver : Hartley & Marks. 2004.
6. Mediaville, Claude. Calligraphy: From Calligraphy to Abstract Painting. Belgium: Scirpus-Publications. 1996.
7. Chen Xiejun and Wang Qingsheng, Riben wenwu jinghua. Shanghai. 2000. 182.
8. Thomas O. Höllmann. Chinese Script: History, Characters, Calligraphy. Translated by Maximiliane Donicht. Columbia University Press, 2017.